

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. Албена Кузманова Бакрачева, д.ф.н.

Нов български университет – София

(н.ст., име, презиме, фамилия – акад. дл. в научна организация)

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор'

в област на висше образование

2. Хуманитарни науки;

професионално направление

2.1 Филология

докторска програма

„Англоезична литература”

Автор: Даниел Николаев Каменов

Тема: *Екзистенциални теми и мотиви в творчеството на Томас Улф*

Научен ръководител:

доц. д-р Йордан Костурков, ПУ „Паисий Хилендарски”

(акад. дл., н. ст., име, презиме, фамилия – научна организация)

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № Р33-1709/17.05.2021 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски” (ПУ) съм определен(а) за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема *Екзистенциални теми и мотиви в творчеството на Томас Улф* за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в област на висше образование 2. Филология, професионално направление 2. Хуманитарни науки, докторска програма „Англоезична литература”. Автор на дисертационния труд е Даниел

Николаев Каменов – редовен докторант в катедра „Английска филология” с научен ръководител доц. д-р Йордан Костурков от ВУЗ ПУ „Паисий Хилендарски”.

Представеният от Даниел Николаев Каменов комплект материали на хартиен носител Е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- нотариално заверено копие от диплома за висше образование (ОКС ‘магистър’)
- заповеди за записване в докторантура, прекъсване на обучението (поради майчинство) и за продължаване на обучението;
- заповед за провеждане на изпит от индивидуалния план и съответен протокол за издържан изпит по специалността;
- протоколи от катедрени съвети, свързани с докладване на готовност за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- списък на забелязани цитирания;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на специфичните изисквания на съответния факултет.

Докторантът е приложил 3 броя публикации по темата на дисертацията.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Даниел Николаев Каменов е редовен докторант и хоноруван преподавател в Катедра „Английска филология” – ПУ „Паисий Хилендарски”. Целенасочената му

работа по темата на дисертационния труд е видна от представените публикации, както и от конферентните му участия през последните години.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Темата на дисертационния труд е една от големите и винаги актуални теми в литературата и философията. Изборът на екзистенциалната проблематика като фокус за разглеждането на романовото творчество на един от особено сложните – и не особено изследвани – писатели в американската литература на XX век вече сам по себе си е принос както за съвременната американистика, така и изобщо за съвременното литературознание.

4. Познаване на проблема

Докторантът познава в дълбочина философско-литературната същина на избраната проблематика и умее да подхожда аналитично и творчески към литературния материал.

5. Методика на изследването

Избраната методика позволява постигането на поставените цели и получаването на адекватен отговор на решаваните в дисертационния труд задачи.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд на Даниел Каменов избира сложен, но същевременно ясен фокус, за да подходи към едно белетристично творчество, което е безспорно сложно, многопластово и порядъчно обемно, така че податливостта му спрямо каквито и да било избистрени категории предоставя също така безспорно и поне толкова сложно изследователско изпитание. Даниел Каменов избира да разглежда

това творчество от перспективата и в категориите на екзистенциалната философия и така да навлезе в дълбините и да направи опит да структурира необозримо разлетия безкрай на романовото и разказното творчество на Томас Улф. Съзнателно повтарям фразата, че Даниел Каменов „избира”, доколкото „Изборът” – ключова дума за изследването, както докторантът специално подчертава (с. 37) – в настоящия случай не е просто неизбежното за всяко изследване предварително ориентиране в определена тематика и последващото подбиране на специфична изследователска перспектива, а е ясен *личен* изследователски избор, „автентичен” в смисъла на екзистенциалната философия, чиито мисловен дебит и терминологичен апарат Даниел Каменов познава не само вещо, но и определено отдадено. С други думи, според мен Даниел Каменов поема към своята тема и навлиза в нейните дълбини с улегналата зряла мисловност на познаващия човек, изградена не само от философска и литературна начетеност, но по всяка вероятност постигната също така и в поредици от лични екзистенциални/екзистенциалистски „ситуации пред избор” в интелектуален план и в жизнен опит, откъдето и усещането за свобода, т.е. за сигурност, яснота, последователност и често пъти поразителна мъдрост в неговия подход. Казано отново с други думи, убедена съм, че в настоящия случай изборът на екзистенциалната/екзистенциалистката философска перспектива на изследване не е просто резултат на обяснимо интелектуално любопитство, а на истинен философско-литературен интерес и – в този смисъл – е истинен екзистенциален – или автентичен – Избор.

Даниел Каменов избира да отправи своята добре очертана перспектива към романовото и разказното творчество на Томас Улф: автор, предоставил толкова много и разнолики предизвикателства пред читатели и критици, че остава, както отбелязва и докторантът, сред сравнително малко изучаваните американски писатели. „Изобилието и разхвърляността – дарбата и проклятието на Улф – посочва Каменов още в Увода, - е една от причините Улф да може да бъде разглеждан от екзистенциална гледна точка” (с. 5). Друга причина, продължава докторантът, е сложният, дълбинен и неизменно присъстващ във всичко, писано от Томас Улф, автобиографизъм – автобиографизъм, поради който писателят често е бил упрекван в липса на въображение, но който именно – поради своята

амбивалентна природа на вечно терзания от чувството на захвърленост в една безсмислена вселена индивид и необходимостта на този индивид въпреки всичко на постигне усещането за своята свобода – според Каменов е особено съществена предпоставка за разглеждането на белетристичното творчество на Улф от избраната от него екзистенциална гледна точка. Каменов определя своя подход като „екзистенциален прочит” (с. 10) на творчеството на Томас Улф.

Тук бих искала да отбележа едно понятийно уточнение, което докторантът би трябвало недвусмислено да изведе още в увода, за да избегне нежелани и подвеждащи приплъзвания на значения. Преди всичко думата е за взаимозаменяемостта на понятията „екзистенциален” и „екзистенциалистки”, която той е решил да възприеме и заявява още в увода си (с. 6 - 8), но извежда по-подробно доста по-късно (с. 41 - 43); ако тази по-експлицитна обосновка бъде изведена по-напред в дисертацията, би се избегнало едно първоначално – и впоследствие оказващо се неоснователно! – впечатление за нестабилна терминологична употреба. А това впечатление иде поне по две линии: първо, у нас традиционно (пък и съвсем не само у нас), още от времето на първите български преводи на Сартр и Камю от началото на 1980-те, понятието „екзистенциализъм” се свързва преди всичко с техните имена и тяхното време (а докторантът все пак пише на български и адресира българска публика); и второ, получава се размиване на възприетата взаимозаменяемост на понятията, когато – в началото на дисертационния труд – сред представителите първо на „екзистенциалната”, после „екзистенциалистката” философия се посочва твърде спорното в такъв контекст име на Хегел, да не говорим за това на Карл Маркс. Убедена съм – и това мое убеждение е затвърдено от целия ход на дисертационния труд, - че както в увода, така и на места в текста, такива примери са по-скоро въпрос на недоизбистрен изказ (с. 6), който с лекота може да бъде огладен.

Друго важно понятийно уточнение – вече от по-различен порядък, но, струва ми се, също въпрос на изказ, – се отнася до употребата на горепосочените понятия и понятието „модернизъм”. Например докторантът пише, че „Модернизмът настъпва с появата на nihilизма, криза на вярата, променящия се свят” и изтъква, че заедно с модернизма, „точно по това време, се появяват

екзистенциалната философия и екзистенциализмът” (с. 42). Давам този пример не за да коментирам явната му изказна неточност, а за да посоча една привидна склонност, която някак персистира в дисертационния труд (с. 101, 102 и пр.): а именно, да се мисли модернизмът изключително с неговото „какво” – т.е. в споделената философска или екзистенциална проблематика, сякаш е още един, евентуално успореден, философски „тренд” – без да се вземат предвид неговите специфични естетико-артистични особености или, иначе казано, неговото „как”. Обръщам внимание върху въпросната склонност обаче именно за да изтъкна нейната привидност: защото всъщност Даниел Каменов проявява подчертан усет и ясно съзнание за характерния за модернизма „мастър код” и различните му проявления у отделните автори – неслучайно, например, той разглежда разточителния стил на Томас Улф в контраст със сбития, телеграфен стил на Хемингуей. Само че Каменов просто е избрал да проведе изследване от типа, обикновено класифициран като „философски проблеми в литературата”; и именно словесното изобилие и разхвърляността в повествованието на Томас Улф той вижда, както вече споменах, като съществена предпоставка за избора на своята екзистенциално-екзистенциалистка перспектива към американския писател. Или, иначе казано, специфичният мастър код на Томас Улф като особено адекватна предпоставка за екзистенциален прочит. При известно леко прецизиране на терминологичната употреба и изказа на отделни места такава постановка само би спечелила откъм допълнителна убедителност.

И в тази връзка още нещо много важно. Дисертационният труд на Даниел Каменов предлага прочит на романите и разказите на Томас Улф през екзистенциалната философия, която, както докторантът нееднократно изтъква, Улф няма сведения да е познавал – което, вече с категорична чисто темпорална очевидност, се отнася до философията на екзистенциализма на Сартр и Камю. Оттук и някак естественият въпрос: не предполага ли изборът на подобен философски фокус известна тенденциозност при разглеждането на белетристичното творчество на Томас Улф? Иначе казано, не прилага ли докторантът своята екзистенциално-философска перспектива, за да открие непременно търсеното? За да открие непременно философската проблематика на

отчуждението, самотата, абсурда, бунта, свободата и пр. у един американски писател, чието творчество приключва преждевременно още преди началото на Втората световна война? Задавам този въпрос, за да му отговоря отрицателно и да „освободя” дисертационния труд на Даниел Каменов от евентуална възможност за такава интерпретация. Защото съм убедена, че случаят е различен и това е различие от най-висока проба. Смятам, както в началото изтъкнах в друг план, че в своето интелектуално и духовно развитие Даниел Каменов е навлизал задълбочено и последователно в голямата американска литература, особено тази на ХХ век, и успоредно с това е дирел, постигал и разгръщал потребностите и тласъците на будния си ум в общуване с големите философски умове – Киркегор, Хусерл, Хайдегер, Сартр, Камю. И именно така в неговата „екзистенция” се е породила онази „есенция”, в която е усетил необходимостта и е провидял основанията да приобщи един значим, но поостанал на заден план - и в родината си, и изобщо - американски писател като Томас Улф към лоното на безспорните имена в литературата от първата половина на ХХ век.

Както отбелязва сам Каменов, екзистенциалните „философи ни дават единствено рамките, които конкретизират проблемите на съществуването – това са нашите инструменти при проследяването на живота на героите на Томас Улф. Задача на настоящата работа не е да определяме дадените рамки, щом се появят в повествованието, а да проследим възникването им, развитието им, какво означават те за даден герой. Крайният резултат на труда е една по-пълна картина за живота и мислите на Томас Улф, както са отразени в творчеството му, една стъпка по-близо до разбирането на автора като индивид и субект в собственото му творчество” (с.58). За още по-пълноценното осъществяване на тази задача – и, респективно, за избягването на горепосочената възможност за съзиране на известна тенденциозност – бих препоръчала най-вече да се редактират подзаглавията в Четвърта глава, като от тях отпаднат имената на философите (а така ще се избегне и неравномерната и, съответно, неиздържана поява едно под друго на имената на Мартин Хайдегер, на Жан-Пол Сартр и на героя на Т. Улф Джордж Уебър.)

В своите ясно избрани и обосновани философски рамки Даниел Каменов прави в хода на дисертационния си труд редица проникновени и ценни наблюдения

над белетристичното творчество на Томас Улф, сред които ще спомена само някои: например констатацията, че „при Улф всеки човек е чужденец за останалите” и че „етикетът „чужд” не е нито положителен, нито отрицателен белег”, откъдето заключението, че възгледите на Улф „са много по-близо до тези на Камю” (с. 106); или убедителното извеждане на тезата, че Юджийн Гант от романа „Погледни към дома, ангеле” е „съвършеният абсурден герой” (с. 118); или разглеждането на С. Гант в опозиция с „кухите хора” на Т. С. Елиът (с. 126) и извода, че „самоубийството на С. Гант не е универсален, а индивидуален изход от Абсурда” (с. 128) и пр. и пр. Специално искам да подчертая две особено убедително изведени твърдения, които допринасят за цялостната убедителност на дисертационния труд: първото е, че „темата за философския абсурд е уместен начин за разглеждане на романите на Улф, защото дава една друга гледна точка към светогледа му и чрез нея много от неговите често критикувани като безсмислени писания придобиват значимост” (с. 129), а второто е твърдение в противовес с критиците на Улф, а именно, че „на думи Улф може да носи характеристиките на есенциалист, но действията на героите му насочват към една по-екзистенциалистка нагласа” (с. 163). Литературоведското извеждане на тези, както и на много други ценни твърдения и наблюдения, при Даниел Каменов е следствие от ясна мисъл, философска компетентност, критическа вещина и подчертан литературен усет.

Така погледнато, дребните уточнения от различно естество, които ще добавя, ще носят характера на пожелателно доизвайване на един безспорно стойностен труд: напр., че Уитман пише „за *посредствения* американец” (с. 15: постановката е поначало оспорима, но определението категорично не е това); „американство” (с. 18) не звучи като добра българска версия на “Americanness”; Т. Улф като „лаик в *литературоведската* среда” (с. 39 - очевидно в *литературната*); референцията към Киркегор с „хората са неистина, истината е в *субективизма*” (с. 45 – трябва да е в *субекта*) и пр.; ненужното позоваване на стародавни „авторитети” (Пантелей Зарев, Жана Молхова); преводът на „Разбунтуваният човек” на Албер Камю изписан неправилно в Библиографията – преводачът е Рени Йотова; също в Библиографията – „Битие и време” на Мартин Хайдегер освен в

посочения превод на Цочо Бояджиев, би било добре да се посочи и в също така значимия за българската култура превод на Димитър Зашев.

Съвсем не на последно място бих искала със задоволство да подчертая факта, че в своята докторска дисертация Даниел Каменов неколкостратно се позовава на делото на Цветан Стоянов – големия български литературовед, отишъл си без време от тоя свят. Коректно и уважително Даниел Каменов изтъква, че по отношение на проблематиката и литературния период, които го занимават, именно Цветан Стоянов предоставя началото на българска литературоведска традиция. Тъй като собствената ми позиция позволява да пренебрегна обяснимата свенливост на докторанта в това отношение, смея да изразя убеждението си, че с този свой труд Даниел Каменов определено заявява себе си като достоен приемник и продължител на тази наистина голяма, макар едва започнала през 60-те години на миналия век, традиция в българското литературно мислене и българското литературознание.

В заключение на всичко, казано дотук, убедено смятам, че дисертационният труд на Даниел Каменов определено има качествата, при това дори в значително завишена степен, за да донесе на своя автор заслужената образователна и научна степен „доктор”.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Разработката е единствена по рода си в българския литературоведски контекст – както що се отнася до представянето на романовото творчество на Томас Улф, така и що се отнася до детайлното въвеждане на специфичната екзистенциално-философска / екзистенциалистка умонагласа в българското литературоведско мислене. Дисертацията има подчертано научен и културен принос и ще бъде ценен източник в преподавателската практика на гимназиално и особено на университетско равнище. Също така тя създава определен интерес към литературата на американския модернизъм, като по този начин открива перспективи за по-нататъшното ѝ превеждане и изучаване у нас. (Конкретизирането на тези отговори се съдържа в текста на рецензията ми по-горе.)

Специално подчертавам, че в дисертационния труд не само че не откривам никакви елементи на плагиатство, но откроявам изключително коректния

начин на цитиране както от литературните първоизточници, така и от критическите текстове.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Дисертантът е представил необходимият брой публикации по темата на дисертацията, които отговарят на всички необходими изисквания по процедура.

9. Лично участие на докторанта(ката)

Личното участие на докторанта Даниел Каменов в проведеното дисертационно изследване е безспорно. Нещо повече: тук става въпрос за вече изградено, зряло собствено литературоведско мислене, което не само е категорично качество на дисертационния труд, но е безспорен залог за бъдещия път на един млад учен.

10. Автореферат

Авторефератът е направен според изискванията на съществуващите правилници и отразява основните резултати, постигнати в дисертацията.

11. Критични забележки и препоръки

Критичните си забележки и препоръки към проведеното изследване съм представила в текста на рецензията си по-горе.

Що се отнася до комплекта материали по процедурата, нямам никакви забележки и препоръки.

12. Лични впечатления

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Както вече изтъкнах, дисертацията на Даниел Каменов има научен и културен принос и значимост за преподавателската практика на гимназиално и особено на университетско равнище. Тя създава определен интерес към американската

литература от първата половина на XX век, като по този начин открива перспективи за по-нататъшното ѝ превеждане и изучаване у нас.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд **съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката** и **отговарят на всички** изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати **напълно** съответстват на специфичните изисквания на Филологически Факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантът Даниел Николаев Каменов **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност Филология - Американска литература, като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’** на Даниел Николаев Каменов в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1 Филология, докторска програма „Англоезична литература”.

9.06. 2021 г.

Рецензент:

Проф. д.ф.н. Албена Бакрачева
(ак. дл. н. ст. име фамилия)